

TEKENT DE DODOSNAVEL ZIJN KARAKTER?

OF HOE DE DODO ZICH GEDRAAGT IN STRIPVERHALEN

ASTRID KROMHOUT
ALEXANDRA VAN DER GEER

Naar de dodo (*Raphus cucullatus* Linnaeus, 1758) als dier is al veel onderzoek gedaan, maar er was nog nooit wetenschappelijk gekeken naar de illustraties van deze uitgestorven loopvogel. Dat verandert met een recente publicatie over de gezichten van de dodo in *Historical Biology* (Van der Geer et al., 2021). Hoe tekenaars de kop van de dodo vormgeven, is met name de afgelopen eeuw nogal onderhevig aan 'radiatie', is de conclusie van de onderzoekers. Schetsen de illustratoren daarmee een karikatuur van een domme vogel? Is het karakter van het dier in de verhalen daarmee in overeenstemming? In dit artikel een poging om daar antwoord op te geven.

Een dodo als dappere bondgenoot of dure delicatessie - het icoon van uitsterven duikt nog regelmatig op in stripalbums. Net als andere uitgestorven dieren, zoals Nike Liscaljet in haar bijdrage vanaf pagina 86 laat zien. Of de dodo van alle uitgestorven dieren de kroon spant, weten we niet, maar hij maakt overal zijn opwachting. Niet alleen in strips, maar ook in de Muppet Show, in de animatiefilm Ice Age, diverse keren in de Britse televisieserie Dr. Who, in cartoons. Voor dit artikel beperken we ons tot stripalbums.

DE GEZICHTEN VAN DE DODO

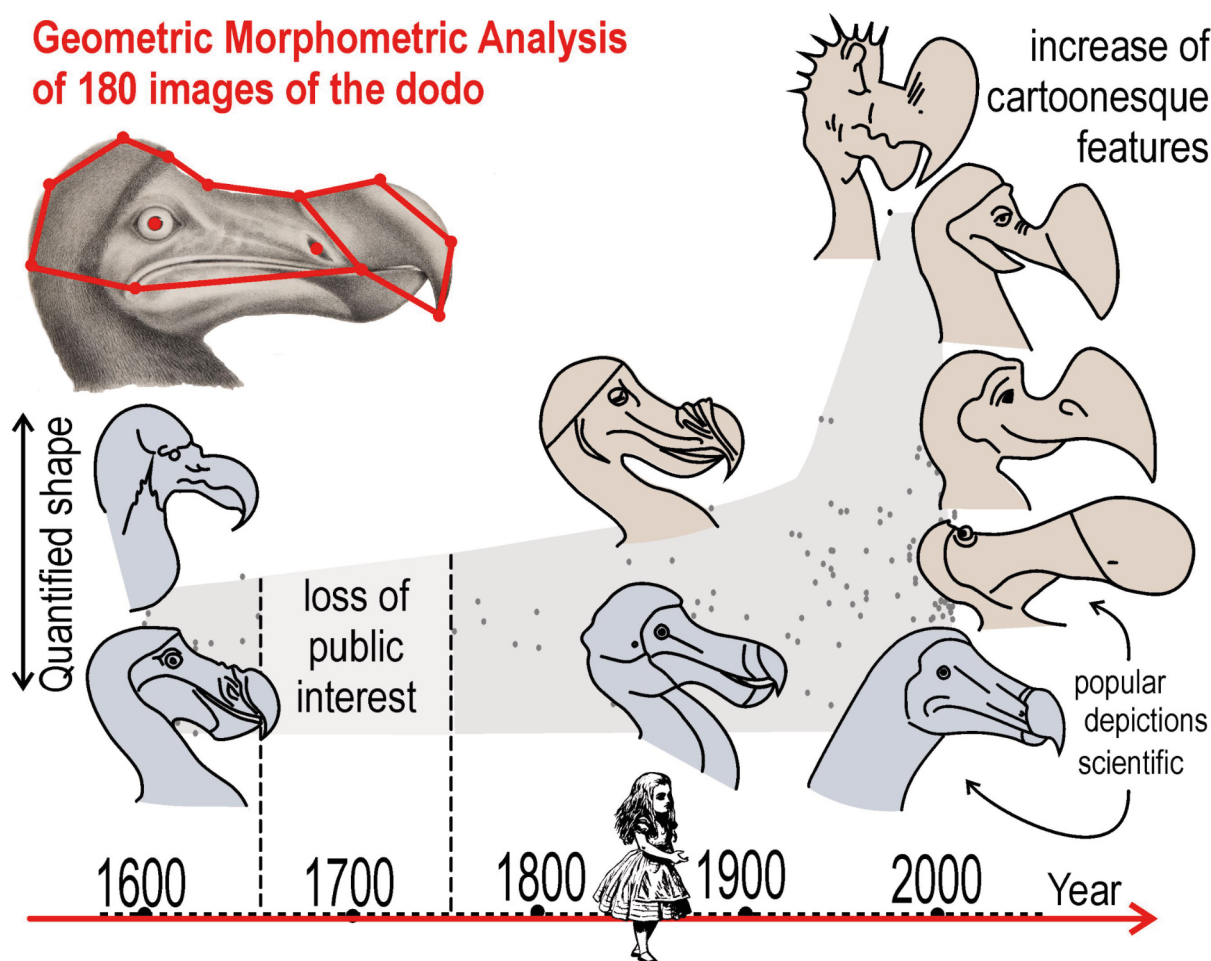
Een populair boek speelt ook historisch gezien een belangrijke rol in de wereldwijde bekendheid van de dodo, die tot op de dag van vandaag voortduurt. Dit is een van de conclusies uit het onderzoek naar de illustraties van de loopvogel door de eeuwen heen, dat Alexandra van der Geer samen met paleontologen Leon Claessens, George

Lyras en Kenneth Rijdsdijk, ontdekker van het dodograf op Mauritius, onlangs publiceerde in *Historical Biology* (Van der Geer et al., 2021). Ze vergeleken in totaal 179 afbeeldingen 'en profil' uit de jaren 1601 tot 2014 op 13 onderscheidende punten: van de punt van de snavel tot het eind van de mondhoek en van de grens van de verengroei op de schedel tot de plek van het oog en het neusgat. Hun conclusie: de dodo zelf kan het niet meer, maar zijn beeltenis evolueert nog wel (Fig. 1).

In de jaren na de ontdekking van de opvallende loopvogel op het eiland Mauritius (in 1598 zetten de eerste Nederlanders er voet aan wal) werd de dodo getekend 'naar de natuur'. Deze naturalistische weergaves, aangeduid met zwarte stippen, blijven relatief constant van vorm. De grafiek laat zien dat de dodo in de 18e eeuw ook op papier en doek uitgestorven was. Maar vanaf 1865 klimt het aantal illustraties plotseling steeds steiler omhoog. Dat is het jaar waarin het wereldberoemde

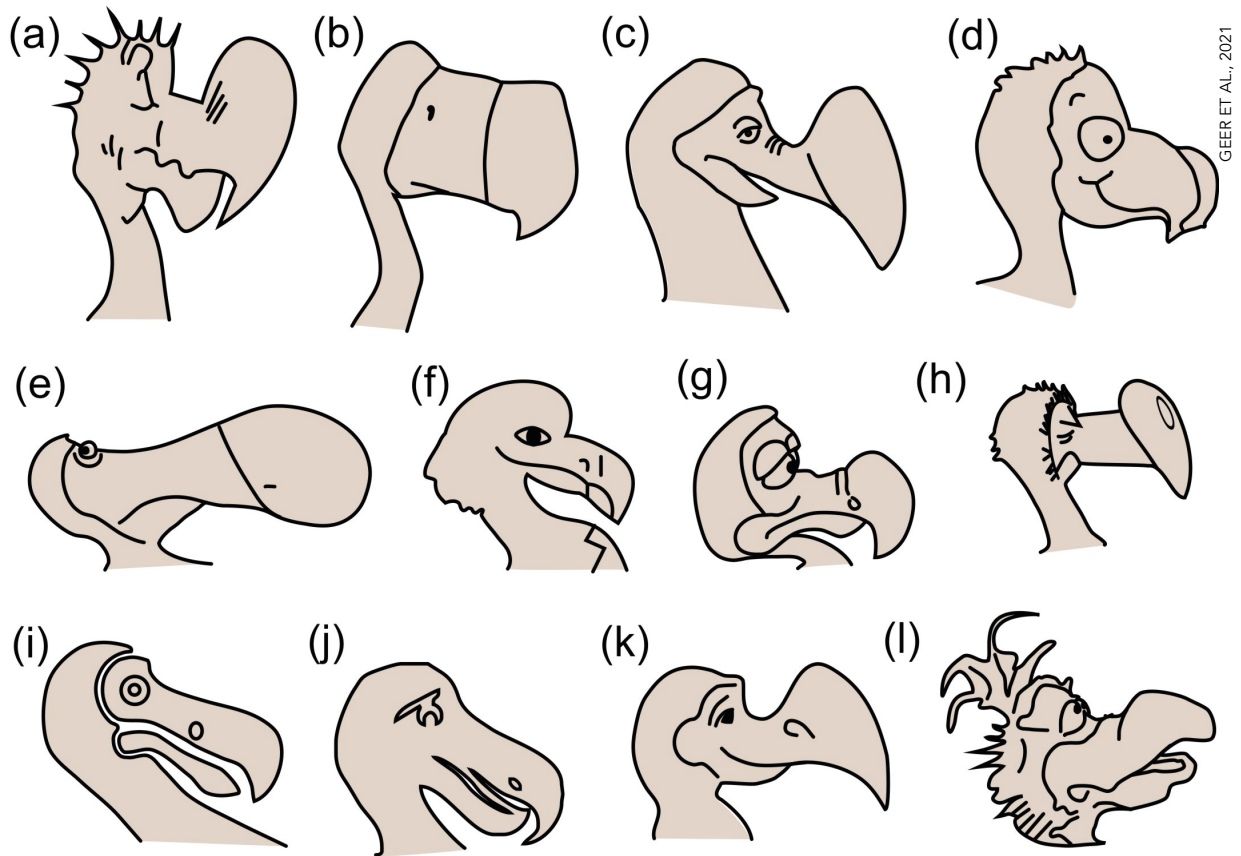
boek *Alice's adventures in Wonderland* van Lewis Carroll uitkwam, met de dodo in een opvallende rol. Zijn optreden in dit populaire boek stuwt de dodo op in de vaart der vogelen. Vanaf dat moment verschijnen er in de statistieken van de onderzoekers steeds meer afbeeldingen, die overigens een relatief natuurlijke uitstraling houden. Na 1950 schieten ook de diverse niet-naturalistische interpretaties als paddestoelen uit de grond, aangeduid met rode stippen. Daarbij zie je bijvoorbeeld overdreven knobbels op de snavel, zeer grote snabels en sterk terugwijkende scherpe snabelpunten.

Van der Geer en collega's concluderen dat de cartooneske dodokop met zijn uitvergrote snavel een karikatuur neerzet van een domme lompe vogel, op een evolutionair pad gedoemd tot uitsterven. Klopt dat beeld ook met de verhaallijn in de stripalbums? We vonden vier strips waarin de dodo prominent een rol speelt.

GEER ET AL., 2021

Figuur 1. Visualisatie van de multivariate regressie-analyse van de vorm van dodo-afbeeldingen in de loop van de tijd. Visualisation of the multivariate regression of shape of dodo images over years of attribution.

GEER ET AL., 2021

Figuur 2. Twaalf afbeeldingen van de dodo uit cartoons, animaties en logo's, met cartooneske reconstructies van de kop.

Nagetekende illustraties afkomstig uit:

- a) stripalbum Douwe Dabbert: De weg naar west (1980) door Piet Wijn, geschreven door Thom Roep;
- b) The lonely dodo (2013) door Alistair McGowan, animatie door Aardman in opdracht van Durrell Wildlife Conservation Trust;
- c) Ice Age (2002), animatiefilm door Blue Sky Studios;
- d) Plantu Cartoon (2010) voor Le Monde editie La Reunion;
- e) Lulu et le dernier des dodos (2009) door Daniel Picouly, boekomslog door Frédéric Pillot;
- f) wapen van Mauritius (1906) door Johann van der Puf;
- g) The Pirates! (2012), animatiefilm van Aardman Productions;
- h) stripalbum Leonardo: Geniale vangst (2001) door Turk (Philippe Liégeois), geschreven door Bob de Groot;
- i) logo van Société Nationale des Parcs Zoologiques;
- j) logo van muziekbond The Dodo;
- k) logo van nachtclub in Zhytomyr, Ukraine (2000);
- l) pop in de Muppetshow, aflevering 415 met Anne Murray, door Michael Frith voor Jim Henson Productions.

Twelve images of the dodo from cartoons, animations and logos, showing cartoonesque reconstructions of its head.

Redrawn after:

- (a) comic book Douwe Dabbert: De weg naar west (1980) by Piet Wijn, written by Thom Roep;
- (b) The lonely dodo (2013) by Alistair McGowan, animation by Aardman commissioned by Durrell Wildlife Conservation Trust;
- (c) Ice Age (2002), animation by Blue Sky Studios;
- (d) Plantu Cartoon (2010) for the Reunionese edition of Le Monde;
- (e) Daniel Picouly's Lulu et le dernier des dodos (2009), book cover by Frédéric Pillot;
- (f) coat of arms of Mauritius (1906) by Johann van der Puf;
- (g) The Pirates! (2012) animation by Aardman Productions;
- (h) comic book Dodo de génie (2001) by Turk (Philippe Liégeois), Bob de Groot's Léonard comics series;
- (i) logo of the Société Nationale des Parcs Zoologiques;
- (j) logo of the musical band The Dodo;
- (k) logo of a nightclub in Zhytomyr, Ukraine (2000);
- (l) muppet in episode 415 with Anne Murray of The Muppet Show (1980), Michael Frith for Jim Henson Productions.

PIEP!

Een van de bekendste maakt deel uit van de serie *De avonturen van Douwe Dabbert*, geschreven door Thom Roep en getekend door Piet Wijn. Die laatste was een gelauwerd ambachtsman, die met zijn creaties een sprookjesachtige wereld schetste. Zijn dodo speelt een rol in twee boeken: *De schacht naar noord* en *De weg naar west*. Voor het stripalbum *De weg naar west* (1980) tekende Piet Wijn een dodo die in de analyse van de onderzoekers opvalt door de grootste knobbel op de snavel, gecombineerd met een gemiddeld scherp naar beneden wijzende punt (Fig. 2a).

In het verhaal gaat Douwe Dabbert samen met de dodo op zoek naar een vriendinnetje voor hem. Ondanks de conversatie van het dier, die beperkt blijft tot “Piep!”, is Douwe Dabbert erg aan de “huppelduif” gehecht. Ze zijn trouwe bondgenoten in hun avontuur. Een kapitein zinspeelt op het uitsterven als hij zegt dat hij er al een tijdje geen een geproefd heeft. Dodo is niet dom, hij is flexibel en zijn vindingrijkheid redt zelfs het leven van Douwe Dabbert. De opgetogen geleerde Serafijn, die de dodo graag wil opzetten, stelt de vrienden teleur als hij ze vertelt dat de dodo’s “op” zijn, omdat de vogel niet kon vliegen en zich niet kon verdedigen tegen de varkens die de eieren opraten. Maar als een schipbreukeling ze vertelt dat hij ooit een dodo achterna gezeten heeft die zich niet liet vangen, gaan ze op zoek naar dat eiland. Daar aangekomen stuit een ontroostbare dodo op een verbleekt skelet. Toch een pechvogel dus. Gelukkig zijn er nog twee eieren, die uitkomen ook. Met een gerust hart laat Douwe Dabbert de drie dodo’s achter, in de hoop dat de dieren het redden, want “mensen zijn vaak zo onverstandig en egoïstisch.” Zo koppelt het verhaal diverse wetenschappelijk gefundeerde elementen losjes aan elkaar.

KWOKKA!

De dodo die optreedt in de serie *Leonardo* van Turk en De Groot (illustrator) valt in het onderzoek eveneens op door een relatief grote bult op de snavel en een scherp omlaag wijzende punt (Fig. 2h). Twee

neusgaten zijn vanaf de basis van de snavel verhuisd naar de snavelpunt.

In de serie over de blunderende professor Leonardo en zijn leerling die altijd het slachtoffer is van mislukte uitvindingen, komt de dodo voor in het verhaal *Geniale angst* (2001). Leonardo wil naar Mauritius om een dodo mee te nemen. Waarom wordt niet duidelijk, misschien omdat hij ze toverkracht toedicht. Op een fictief Mauritius met nogal stereotiepe oorspronkelijke bewoners (kon dat in 2001 nog?) zien ze een stelletje dodo’s dat hun nest met eieren verdedigt door hard “Kwokka!” te roepen (een mooie doch uitgestorven roep). Eén ei nemen ze mee en leerling (wie anders) broedt het uit. Het kuiken blijkt een luidruchtige veelvraat dat houdt van een middagdutje. Tja, en hier eindigt het verhaal.

KLOK!

De dodo uit het stripalbum *De Kiekeboes - Bistro Dodo* (2020) is niet meegenomen in het onderzoek. Illustator Robert Merhottein geeft ze hier ook een flinke en scherpe snavelpunt. Marcel Kiekeboe gaat naar Texel waar een stel oplichters zegt kalkoenen met dodo-DNA te kweken. Doel is de dodo als dure delicatessie in exclusieve restaurants te serveren. Maar de ontelbare luid klokkende dodo’s blijken kalkoenen te zijn met dodomaskers. Een ‘echte’ dodo komt er niet in voor.

BWAK BWAK!

In het stripalbum *Een zoo vol verdwenen dieren* van Cazenove en illustrator Bloz (2021) treedt een dodo op die nog het meest weg heeft van de beroemde tekening van Savery. Ook deze illustratie is niet in het onderzoek meegenomen, maar hij zal in de wat gematigder hoek van de grafiek passen. Het is een album met een educatieve insteek, want over elk uitgestorven dier dat in deze dierentuin nog leeft, krijg je als lezer informatie mee. De directeur noemt de dodo “de ster van de zoo”. Net als in Leonardo suggereert deze strip dat de dodo van eten hield; hij wordt agressief als hij bij het eten gestoord wordt en stoot daarbij de endemische (?) kreet “Bwak bwak!” uit. Nu kan dat wel kloppen, want sommige ooggetuigenverslagen reppen over de eetlust van de dodo. Dit album

eindigt met een aantal pagina’s waarin de voornaamste oorzaken van het uitsterven van diersoorten worden toegelicht. Sommige informatie over de dodo klopt wel, maar aten ze kokosnoten? Waarschijnlijk niet de vruchten van de kokospalm, maar wel de harde zaden van palmen en palmachtigen, want die waren overvloedig aanwezig. En vielen ze ook ten prooi aan honden? Dat is wat dubieus.

CONCLUSIE

Kunnen we de vraag die we aan het begin stelden nu beantwoorden? Gedraagt de dodo zich in stripverhalen zoals zijn koddige verschijning ons wil doen geloven?

De karikaturale uitvergroting van de snavel zien we duidelijk in drie van de vier stripalbums; in het meer educatieve album *Een zoo vol verdwenen dieren* is de snavel het minst uitgesproken.

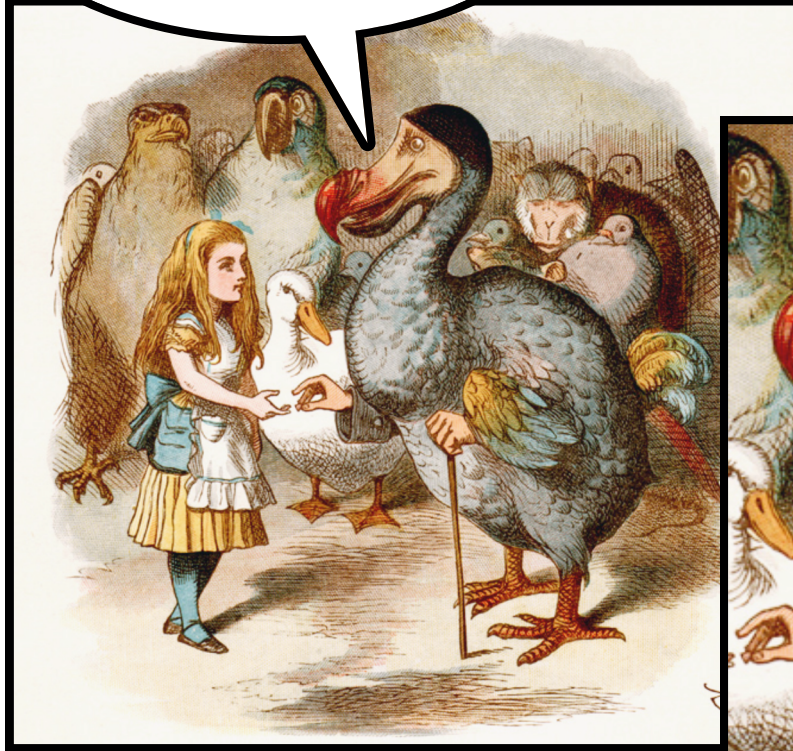
Over het karakter van de dodo in de strips is niet veel te zeggen. In twee van de vier verhalen is er iets blijven hangen van een dikke lompe vogel, doordat de dodo wordt neergezet als een gulzige eter. En in een derde strip is er een verband met menselijke consumptie. Het dier heeft nergens een persoonlijkheid, behalve in Douwe Dabbert. In dat verhaal is er geen verband tussen de uitvergroete snavel en een sullige, logge en domme vogel. Integendeel: hier is het dier juist geen slachtoffer van de omstandigheden maar gaat er flexibel mee om, wat overeenkomt met wetenschappelijk onderzoek van de laatste decennia. De dodo overleefde grote droogte, was niet dik en plomp, en liep fier rechtop.

Voorals zijn uitsterven en zeldzaamheid spelen een hoofdrol in de stripverhalen, en niet de dodo zelf. De dodo is letterlijk het icoon, het beeld, geworden van uitsterven.

WAT JE ZIET, BEN JE ZELF?

Het is tijd om de dodo zelf aan het woord te laten over zijn ‘spiegelbeeld’ zoals dat van 1601 tot 2021 steeds is veranderd.

"Door dit boek is mijn bestaan bij veel mensen waarschijnlijk aan de vergetelheid ontruikt. Daarom kijk ik met enige mildheid naar John Tenniels interpretatie van mij, hoewel ik het jammer vind dat hij zich opnieuw baseert op die onflatteuze weergave van Savery."

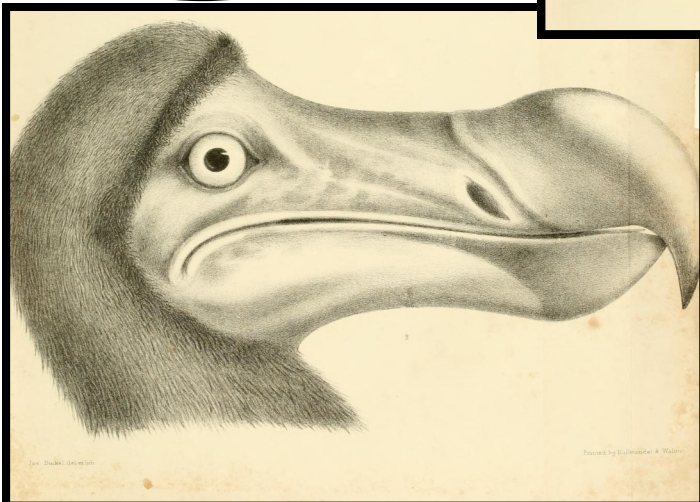
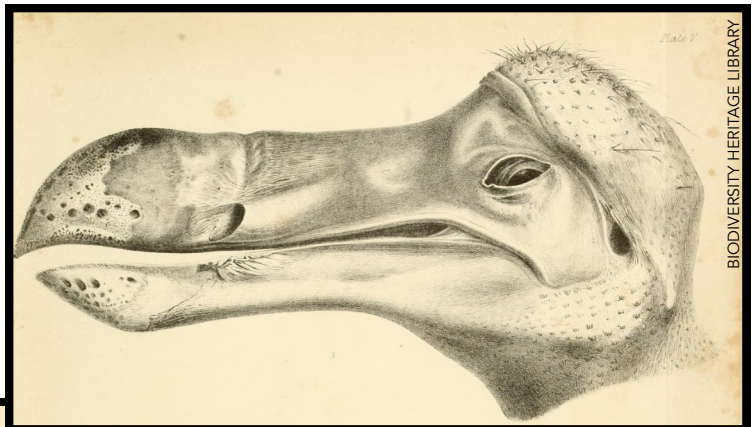

"Die wandelstok geeft me een wijze uitstraling, denk ik dan maar, en niet het voorkomen van een kreupele dikdoenerige heer van stand..."

John Tenniel in
Alice in Wonderland (1865)

"Ik ben vereerd met deze gedetailleerde studie van de overblijfselen van een van mijn soortgenoten. Niet te vergelijken met de veerkracht en vindingrijkheid van onze familie toen we allemaal nog in leven waren, natuurlijk. Het blijft ook onbegrijpelijk dat dit exemplaar uit het Oxford Museum de enige overgebleven dodo is met de huid nog aan de kop en met bewaard gebleven poten."

"Dat Hugh Strickland en Alexander Melville hem zo goed beschreven hebben, was wel het minste dat ze konden doen. Hun constatering dat ik familie ben van de duifachtigen heeft ervoor gezorgd dat ik me op de een of andere manier minder eenzaam voel."

Alexander Melville in
The dodo and its kindred (1848)

"Het is dan wel een beroemd schilderij, maar ik ben hier niet op mijn best. Wat wil je ook, als je gevangen wordt gehouden, weinig beweging krijgt en veel te eten. Dan krijg je een buikje. Een fase waar ik niet trots op ben. Zo jammer dat dit eeuwenlang het beeld was dat mensen van mij hadden. Nou ja, het is tenminste nog een topartiest die mij vereeuwigt heeft."

Roelant Savery
(Edwards' dodo; 1626)

"Onuitroeibaar hè, die illustratie door Savery. Waren wij maar onuitroeibaar geweest, in plaats van die ratten en varkens - maar ik dwaal af. Het is triest maar troostrijk dat ik inmiddels als symbool voor het uitsterven van soorten te boek sta. Uitsterven door toedoen van de mens en de dieren en planten die in zijn kielzog profiteren van zijn habitatverovering. Ik hoop dat ik jullie zo toch kan overtuigen van de noodzaak om natuur en biodiversiteit te beschermen voor het voortbestaan van alle levensvormen op aarde. Juist doordat ik zo dood ben."

Bloz in *Een Zoo vol verdwenen dieren* (2021)

"Die snavel! Ik ben blij dat ik daar niet steeds omheen heb hoeven turen. Je zou er scheel van worden. Dan was ik misschien al veel eerder uitgestorven, van de honger. Ook het vrij alledaagse vocabulaire past niet bij mij als veelzijdige vogel. Toch moet ik zeggen dat ik me zeker herken in het slimme en stoere karakter van de tweede hoofdrolspeler in dit heldenepos. Dit kan ik nog eens met goed fatsoen aan mijn kinderen laten lezen - oh, wacht..."

Piet Wijn in *Douwe Dabbert - De weg naar west* (1980)

DANKWOORD

Hartelijk dank aan Alexandra van der Geer voor het aandragen van ideeën en bronnen voor dit artikel en voor het kritisch meelesen van de tekst. Zonder haar idee om nu eens de illustraties van de dodo wetenschappelijk onder de loep te nemen, was dit artikel er niet geweest. Ook hartelijk dank aan Nike Liscaljet voor haar voorstel om de evolutie van dodo-afbeeldingen in de vorm van een stripverhaal te gieten.

LITERATUUR

Carroll, L. (1865) *Alice's adventures in Wonderland*. Macmillan & Co, Londen.

Cazenove, C., Bloz (2021) *Een zoo vol verdwenen dieren*. Standaard Uitgeverij, Antwerpen.

Geer, A.A.E. van der, L.P.A.M. Claessens, K.F. Rijdsdijk, G.A. Lyras (2021) The changing face of the dodo (Aves: Columbidae: *Raphus cucullatus*): iconography of the Walghvogel of Mauritius. *Historical Biology* DOI: 10.1080/08912963.2021.1940996.

Merhotte (Merho), R.C.W. (2020) *De Kiekeboes: Bistro Dodo*. Standaard Uitgeverij, Antwerpen.

Roep, T., P. Wijn (1980) *Douwe Dabbert: De weg naar west*. Don Lawrence Collection, Oosterhout.

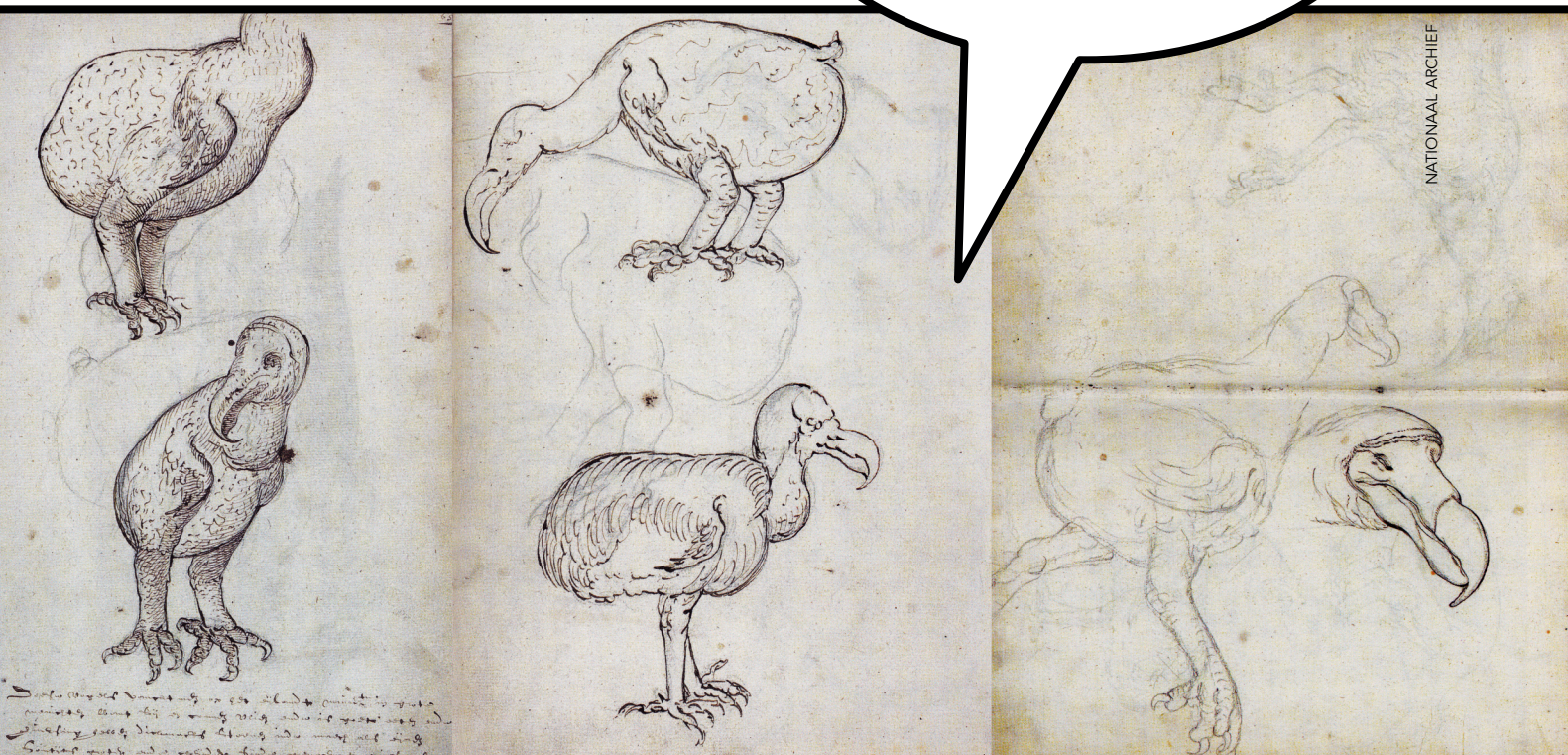
Strickland, H.E., A.G. Melville (1848) *The dodo and its kindred*. Reeve, Benham, and Reeve, Londen.

Turk, De Groot (2001) *Leonardo: Geniale vangst*. De Lombard Uitgaven, Brussel.

"In deze schetsen kan ik mezelf goed herkennen. Deze man heeft mij dan ook echt in levenden lijve gezien. Hij was aan boord van het VOC-schip *De Gelderland* dat van 1601 tot 1603 op Mauritius aanmeerde. Ik voel me wel wat triest als ik ernaar kijk, want hier heeft hij waarschijnlijk een zojuist overleden soortgenoot getekend. Er zijn niet veel illustraties meer die door ooggetuigen zijn gemaakt."

J.J. Laerle (VOC) (1601)

Samenvatting

Uit recent onderzoek van Alexandra van der Geer et al. in *Historical Biology* blijkt dat de afbeeldingen die in de loop der eeuwen van de dodo zijn gemaakt, een duidelijke ontwikkeling doormaken. Niet alleen neemt het aantal illustraties van de uitgestorven vogel in de loop der tijd toe (na een dip in de 18e eeuw), ook de manier waarop het dier wordt voorgesteld gaat steeds meer variëren, met een piek in de tweede helft van de 20e eeuw. Onder andere striptekenaars overdrijven vooral de vorm van de snavel vaak flink, blijkt uit de metingen van de onderzoekers, waardoor de vogel een cartooneske uitstraling krijgt. Daarmee lijken ze de dodo neer te zetten als domme, dikke vogel die slachtoffer is van de omstandigheden. Toch blijkt dit niet uit vier stripverhalen die we onder de loep namen met de dodo in een prominente rol. In slechts een ervan heeft het dier een eigen karakter; daarin gaat hij flexibel om met gebeurtenissen waardoor hij weet te overleven. Dat komt overeen met wetenschappelijk onderzoek van de laatste decennia. In alle vier de stripalbums speelt uitsterven de hoofdrol, met de dodo als icoon.

Summary

Recent research by Alexandra van der Geer et al. in *Historical Biology* shows that illustrations of the dodo have undergone apparent changes over the course of the centuries. Not only did the number of illustrations increase (after a dip in the 18th century), the variations in shape also exploded, especially in the second half of the 20th century. The researchers' measurements show that cartoonists (among others) often exaggerate the shape of the bill, giving the bird a cartoonish appearance. They seem to portray the dodo as a rather dumb, fat bird that is a victim of circumstances. This is however not the case in four comic books with the dodo in a prominent role. In only one of these stories the dodo actually has a certain personality. It reacts flexibly to events, helping it to survive.

This corresponds to the findings of scientific research of the past decades. In all four comic books extinction has the leading part, with the dodo as its icon.

NATURALIS BIODIVERSITY CENTER

"ZO TROTS
BEN IK OP DEZE
LEVENDIGE EN
LEVENSECHTE
REPRODUCTIE,
GEMAAKT DOOR
JAN HAKHOF.
EEN WAARDIGE
AFSLUITER VAN DEZE
REEKS AFBEELDINGEN.
DIT IS EEN VAN DE MEEST
RECENTE EN WETENSCHAPPELIJK
CORRECTE RECONSTRUCTIES
VAN EEN DODO ZOALS IK.
EEN MEESTERWERK DAT IK
FIER IN DE OGEN KAN KIJKEN.
EEN STANDBEELD VOOR MIJN SOORT."

Jan Hakhof (1995)